

Ánh sáng và cảm thụ thị giác

PGS. TS. Phạm Hồng Dương
Th.S Dương thi Giang

Viện Hàn lâm Khoa học và Công nghệ Việt nam

Hà nội tháng 3 năm 2015

“Giải Nobel năm 2014 là về ánh sáng”

“Phát minh LED xanh lam hiệu suất cao cho phép tạo ra nguồn sáng trắng độ chói cao và tiết kiệm năng lượng”.

*Asamu Akasaki, sinh 1929
GS ĐH Nagoya*

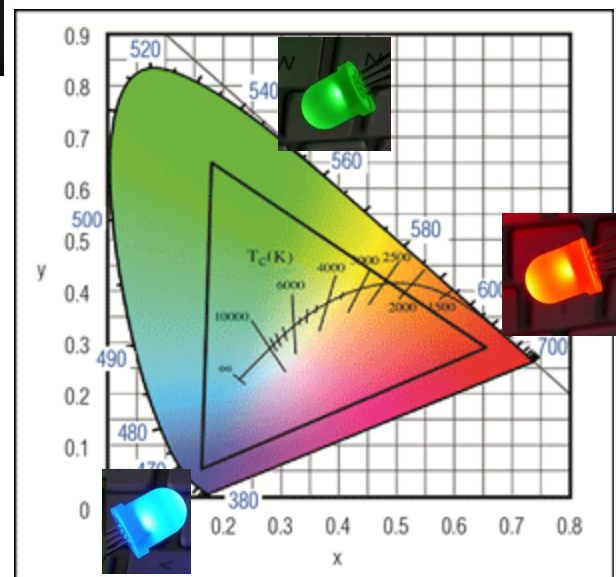

*Hiroshi Amano, sinh 1960
GS ĐH Nagoya*

*Shuji Nakamura, sinh 1954
ĐH California, Santa
Barbara USA*

GS Per Delsing Viện Hàn lâm Hoàng gia Thụy điển giải thích:
“LED màu đỏ và xanh lá cây đã có từ nhiều năm, nhưng màu xanh lam thì thiếu... Nhờ có LED xanh lam, chúng ta mới có nguồn sáng trắng tiết kiệm năng lượng và tuổi thọ cao.

Năm 2015 là năm ÁNH SÁNG (Unesco 20-1-2015)

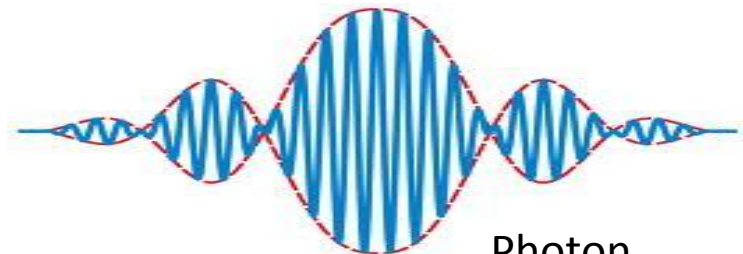
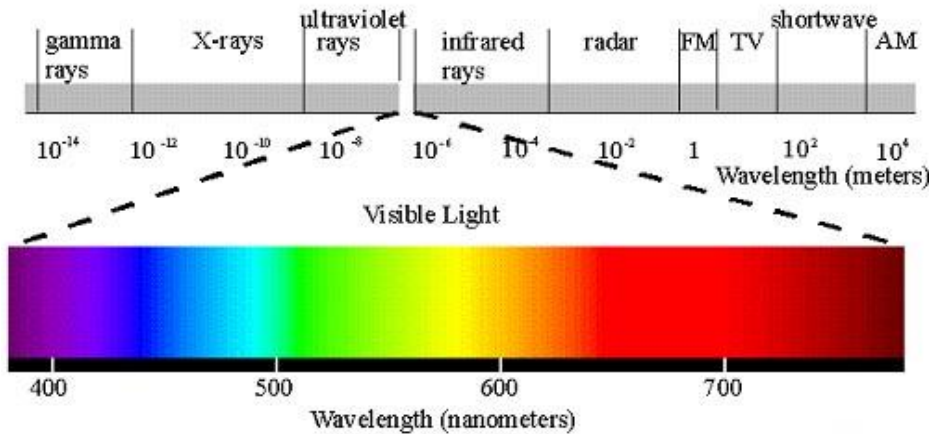
Ánh sáng là gì?

Chúng ta có nhìn thấy ánh sáng hay không ?

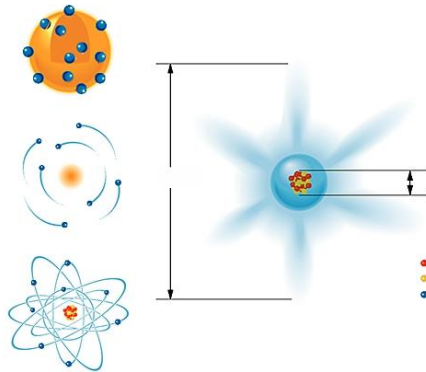
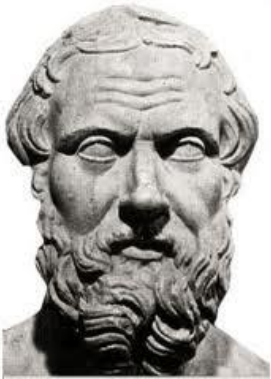
AS hình gì? Kích thước?

Định nghĩa ánh sáng của các nhà vật lý

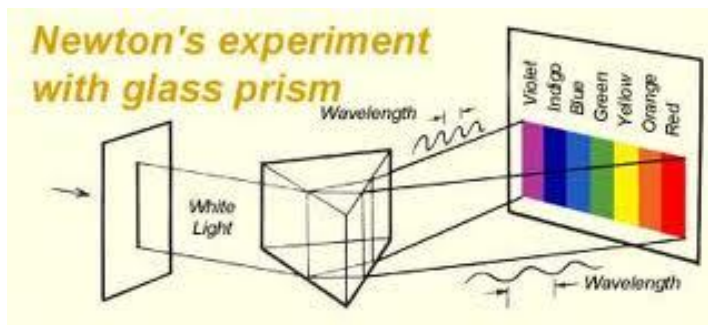
Hạt, sóng điện từ hay vừa sóng vừa hạt?

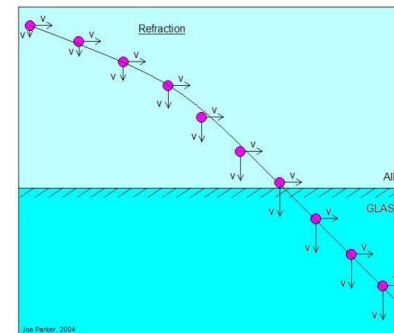
Ánh sáng là hạt: Democrite (400 TCN)

Newton
(1642-1727)

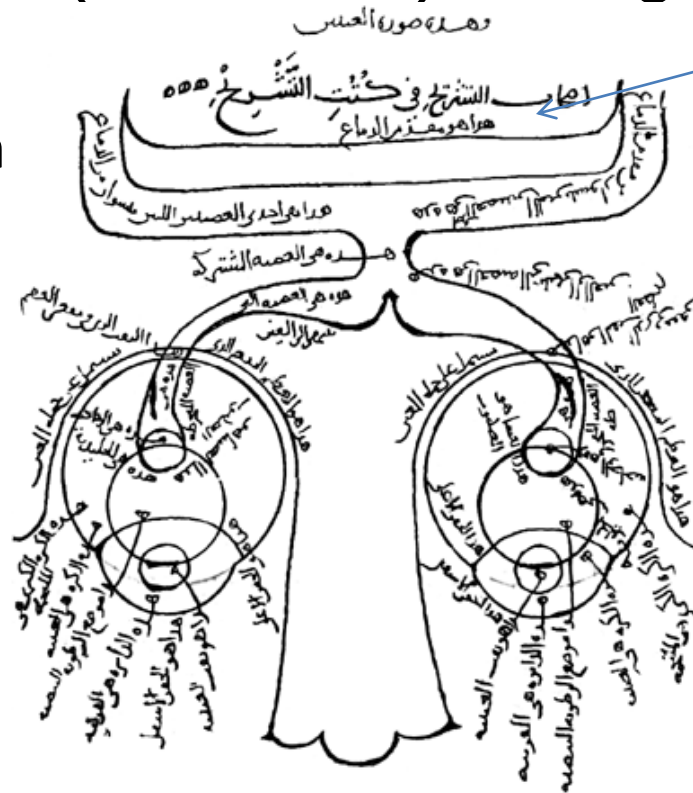
7 màu=7 nốt nhạc?

Định nghĩa ánh sáng của các nhà khoa học thị giác

Alhazen (965-1039): triết gia Ả rập

Mắt là máy thu hình

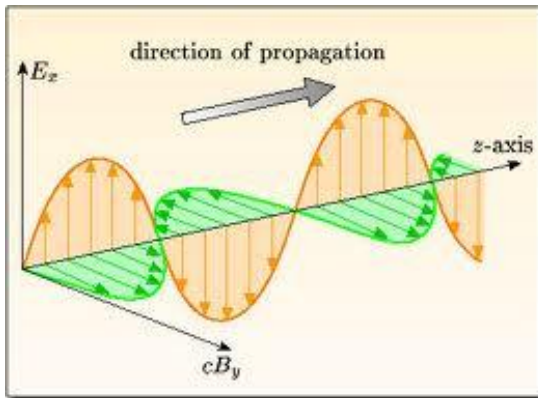
Linh hồn: cảm
năng tối hậu

Lần đầu tiên trong lịch sử nhân loại xuất hiện quan điểm cho rằng hình ảnh của thế giới bên ngoài được truyền bởi các tia sáng và hình thành trong mắt.

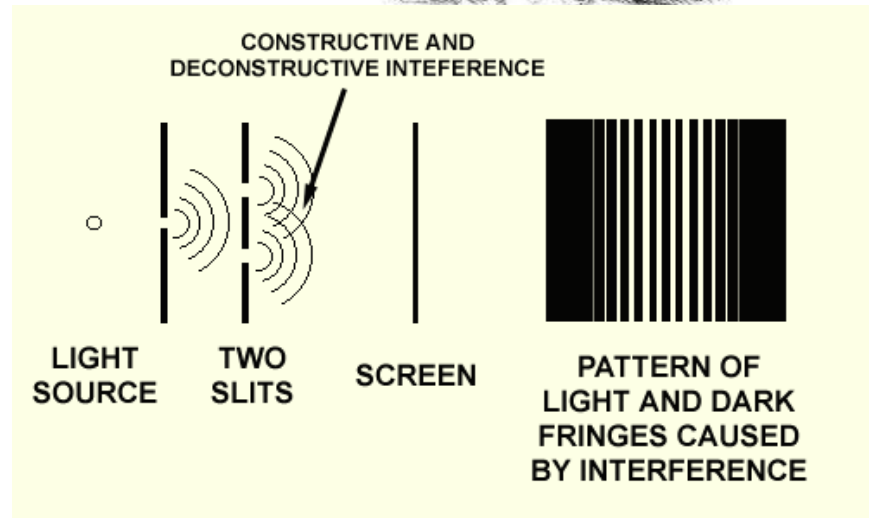
Maxwell (1831-1879):
Bốn phương trình nổi
tiếng

$$\begin{aligned}\nabla \cdot \mathbf{E} &= \frac{\rho}{\epsilon_0} \\ \nabla \cdot \mathbf{B} &= 0 \\ \nabla \times \mathbf{E} &= -\frac{\partial \mathbf{B}}{\partial t} \\ \nabla \times \mathbf{B} &= \mu_0 \mathbf{J} + \mu_0 \epsilon_0 \frac{\partial \mathbf{E}}{\partial t}\end{aligned}$$

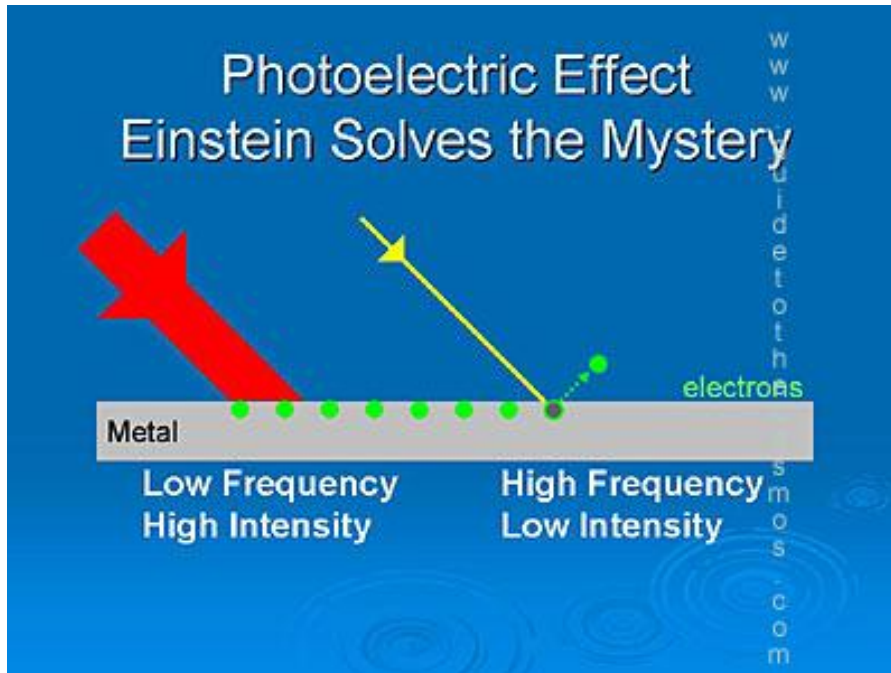

Thomas Young(1773-1829):
Thí nghiệm 2 khe bị lãng quên

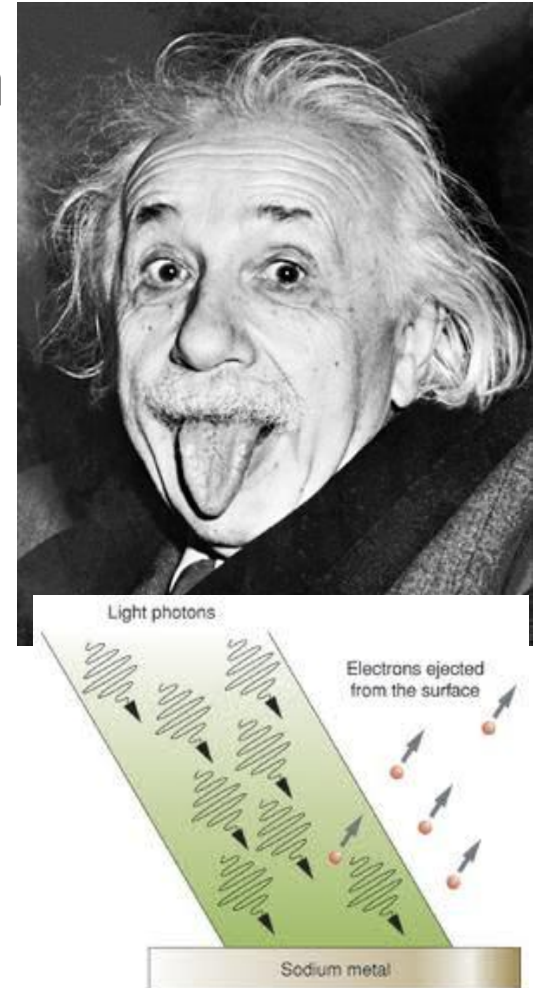
Thêm ánh sáng vào ánh sáng sinh ra bóng tối!

A. Einstein: Ánh sáng lại là

Hiệu ứng quang điện có thể giải thích được bằng lý thuyết hạt ánh sáng của Newton không?

Theo lý thuyết sóng, năng lượng của chùm sáng sẽ tỷ lệ thuận với bình phương biên độ dao động của chùm sáng

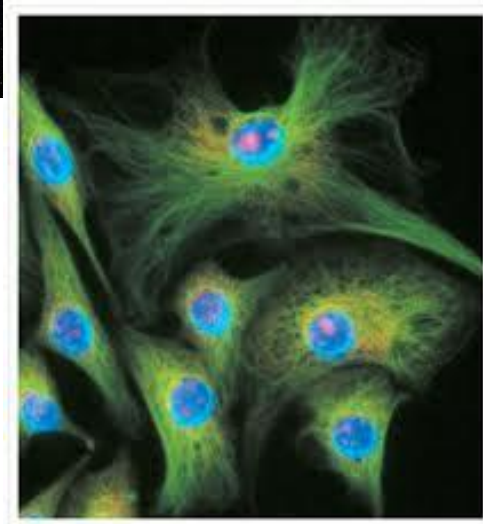

$$E_p = h\nu = hc/\lambda \quad (1)$$

h là hằng số Plank, $h = 6.626 \times 10^{-34} \text{ J.s} = 4.1357 \times 10^{-15} \text{ eV.s}$

Ánh sáng cho ta biết...

hình hài vũ trụ...

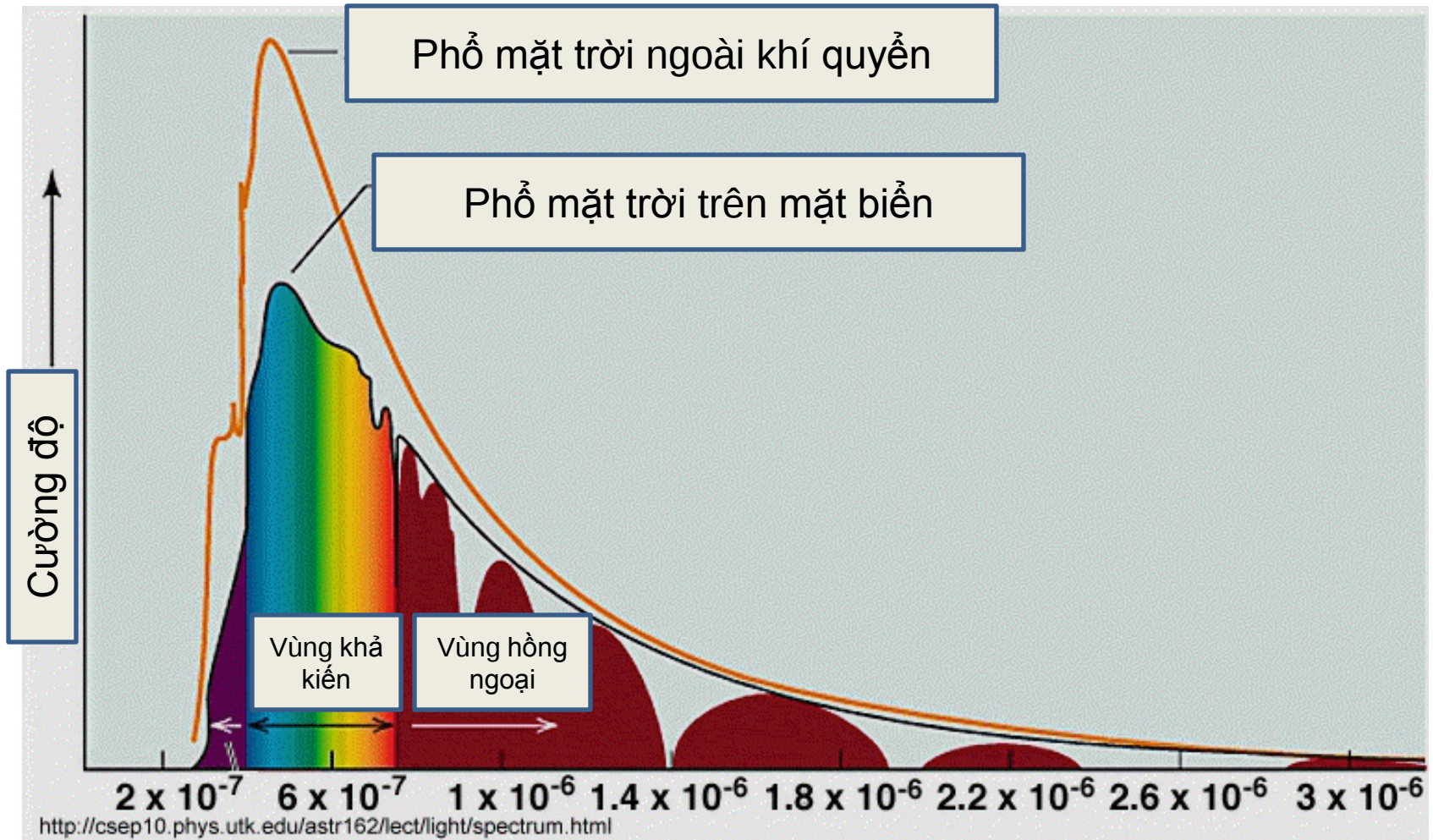
Nơi chúng ta sống...

và cả hình dạng
các tế bào nhỏ bé

Các loại nguồn sáng

Nguồn sáng tự nhiên: mặt trời

Trước khi có điện

Lửa

Nến

1790
Đèn gas

Đèn dầu

Lửa: trạng thái plasma?

Đèn sợi đốt: cách mạng lần thứ nhất

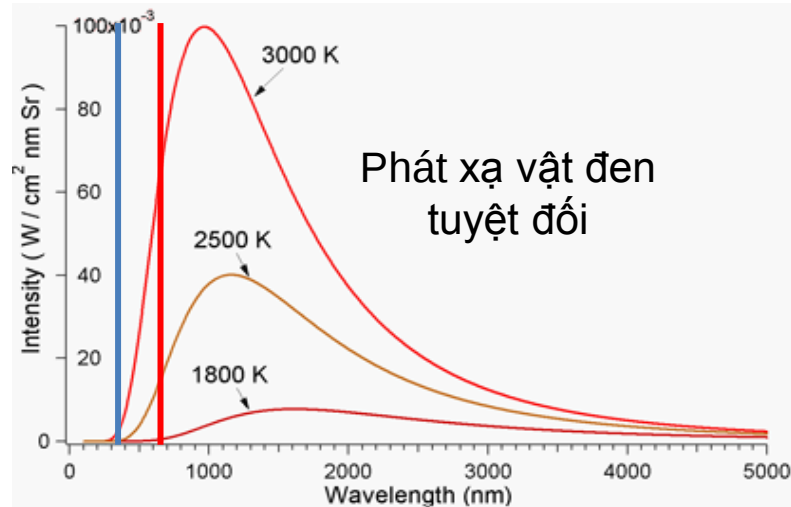
Bóng sợi đốt
CCT=2700K

Bóng Halogen
CCT= 3000K

J. Winson Swan
Thomas Edison
Cuối TK 19

Rẻ; CRI cao (99)
Hiệu suất thấp (10 -16 lm/W)
1000- 2000 giờ

Đèn phóng điện, huỳnh quang: cách mạng lần thứ hai

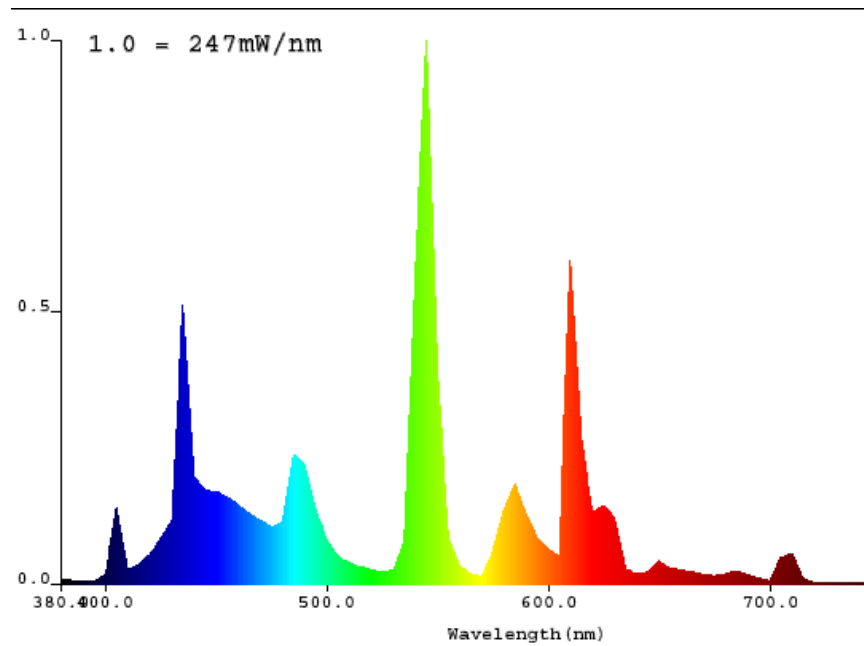

Compact Fluorescent Lamp CFL

Tubular Fluorescent Lamp TFL

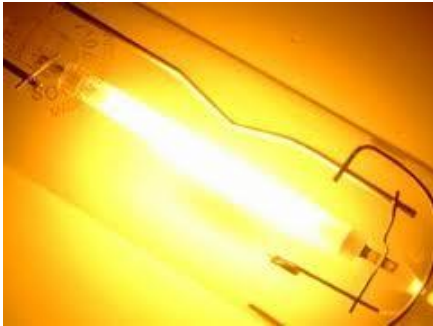

Điện tử => Plasma => HQ

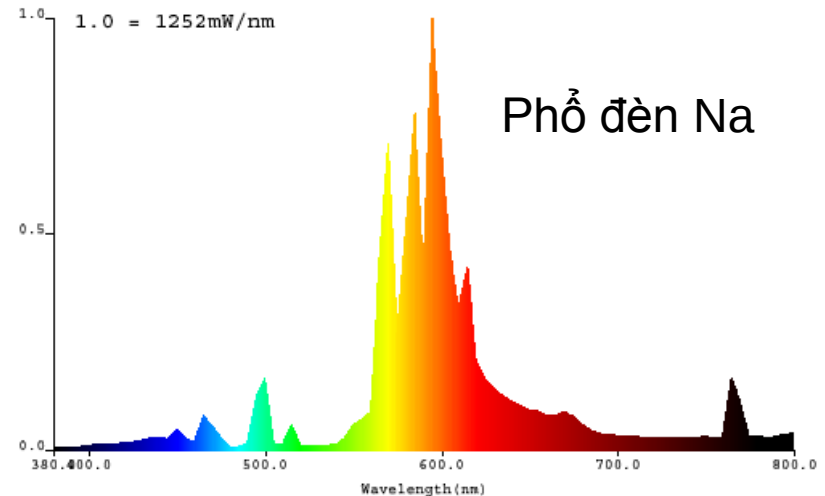
CRI (70)
Hiệu suất 60-80 lm/W
4000- 15000 giờ
Chứa Hg

Đèn phóng điện: cách mạng lần thứ hai

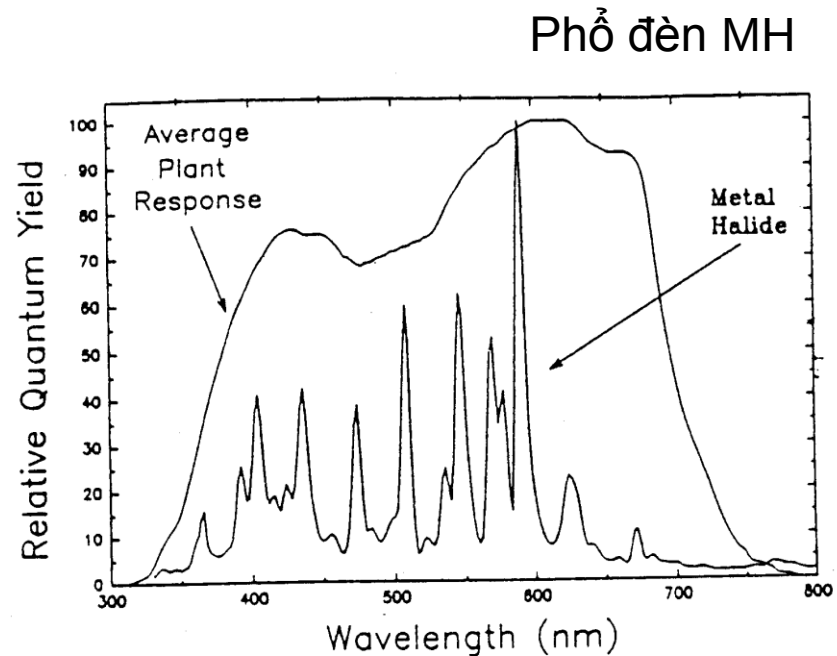
Chiếu sáng
giao thông

Đèn Natri cao áp

Chiếu sáng
sân vườn

Đèn Metal Halide

Ưu điểm: Hiệu suất quang cao (90 đến 120 lm/W)

Nhược điểm: CRI thấp (30 Na => 70 MH)

LED- cách mạng chiếu sáng lần thứ 3

- Tiết kiệm năng lượng
- Tuổi thọ cao
- Rất nhiều màu sắc
- Kích thước nhỏ
- Điều khiển thông minh
- Điều khiển cường độ
- Chịu va đập tốt
- Thân thiện môi trường

Cách mạng điện tử: Bóng điện tử ➡ Bóng bán dẫn ➡ Mạch tổ hợp

Cách mạng chiếu sáng: Bóng SĐ ➡ Bóng HQ ➡ Chiếu sáng rắn

Cuộc cách mạng nguồn sáng lần thứ 3

Bóng LED thay thế

Đèn LED thay thế

Cuộc cách mạng nguồn sáng lần thứ 3

Ứng dụng đèn LED mới: thay đèn bàn, đèn đầu giường

Đèn bàn truyền thống

Bộ đèn bàn: vướng, tạo bóng, chói
Bóng đèn tròn: 40W tốn điện, không bền, nóng
Bóng compact 12 W: không bền khi bật tắt, không vừa chao chụp

Cuộc cách mạng nguồn sáng lần thứ 3

Ứng dụng đèn LED mới: gắn tường, cầu thang

Bộ đèn: vương, tạo bóng, chói

Bóng đèn tròn: 50W tốn điện, không bền

Bóng compact 12 W: không bền khi bật tắt, không vừa chao chụp

Cuộc cách mạng nguồn sáng lần thứ 3

Đèn chùm LED

Đèn LED chiếu sáng nội thất 106 W

Đèn chùm treo trên trần
Phòng khách
Sảnh khách sạn, phòng họp
Phối hợp đồng bộ với giàn đèn
Thiên quang

Thể hiện biểu tượng Đài sen
Hình dạng phong phú, tinh tế
nhờ có 16 cánh cup xòe tự do

Có thể đổi hướng mặt cánh
sáng 150°
Không hứng bụi và xác côn
trùng

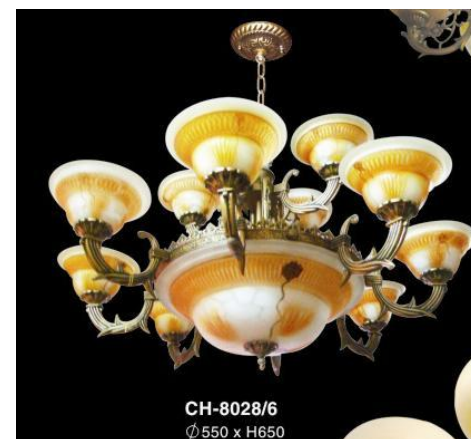
Công suất tiêu thụ: 106 W
Quang thông hiệu dụng: 8480
lm

Thay thế

Quang thông thấp,
Tạo nhiều bóng
Chói lóa,
Hứng bụi
CRI, CCT không hợp chuẩn

Phần 2. Các tiêu chuẩn chiếu sáng chủ yếu

“Chiếu sáng là tốt khi ta nhìn rõ và dễ chịu mọi vật xung quanh”. Teichmuller 1925

Mức chiếu sáng

Chất lượng chiếu sáng:

- Phân bố độ chói trong trường nhìn
- Thoát khỏi chói lóa
- Tính định hướng của ánh sáng và đổ bóng
- Màu sắc ánh sáng, độ trả màu

Đẳng cấp của nguồn sáng nhân tạo trong chiếu sáng

Điều khiển cảm xúc,
vẻ đẹp và tâm trạng

Chiếu sáng đảm bảo
thông tin thị giác,

Nguồn sáng tiết kiệm
năng lượng

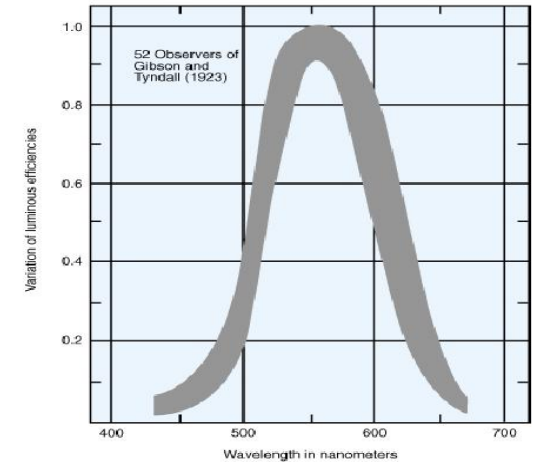

Các tiêu chuẩn chiếu sáng chủ yếu

Thông số chiếu sáng đặc trưng:

- độ rọi ($1 \text{ lux} = 1 \text{ lm/m}^2$)
- độ chói ($1 \text{ cd/m}^2 = \text{lm/sr.m}^2$)
- độ sáng (brightness)
- độ lóa

+

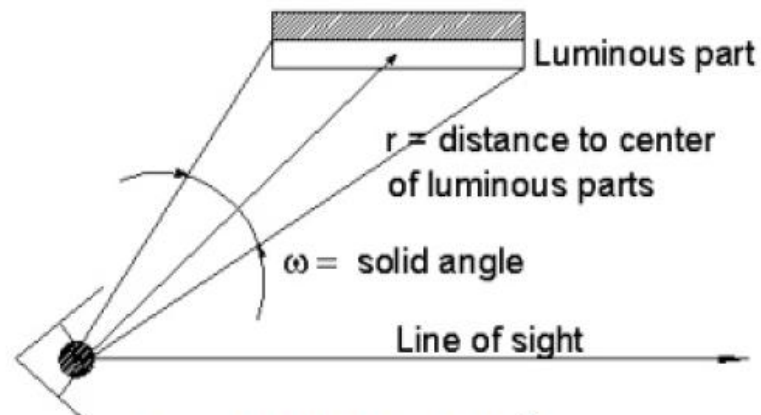
Lux kế- máy đo độ rọi

$$\text{UGR} = 8 \log \left[\frac{.25}{L_B} \sum \left(\frac{L^2 \omega}{p^2} \right) \right]$$

P- hệ số Guth phụ thuộc vị trí quan sát

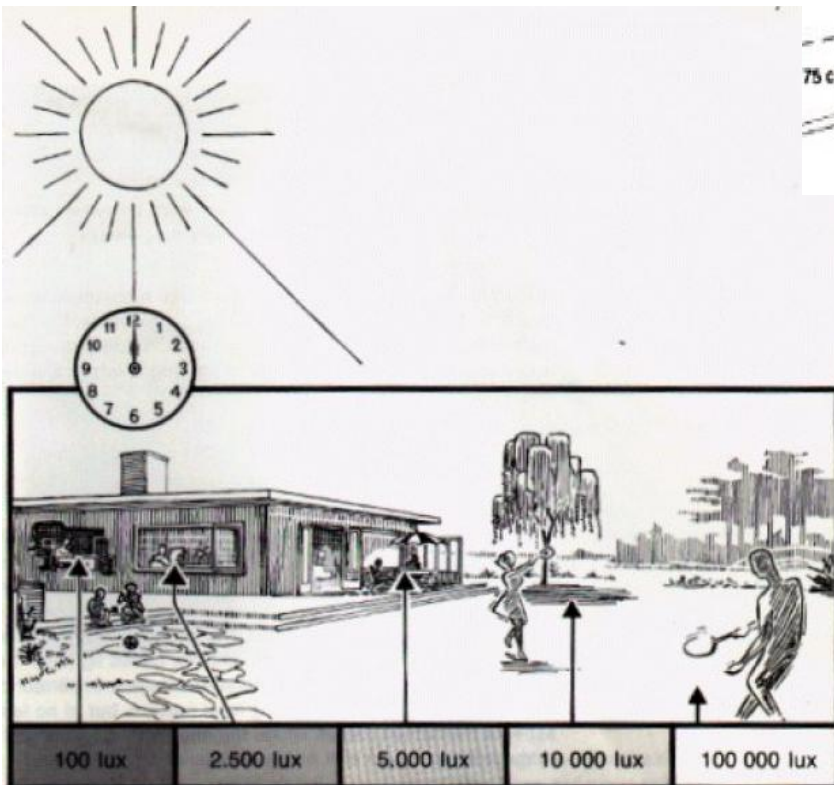
L_B độ chói nền

L độ chói nguồn sáng

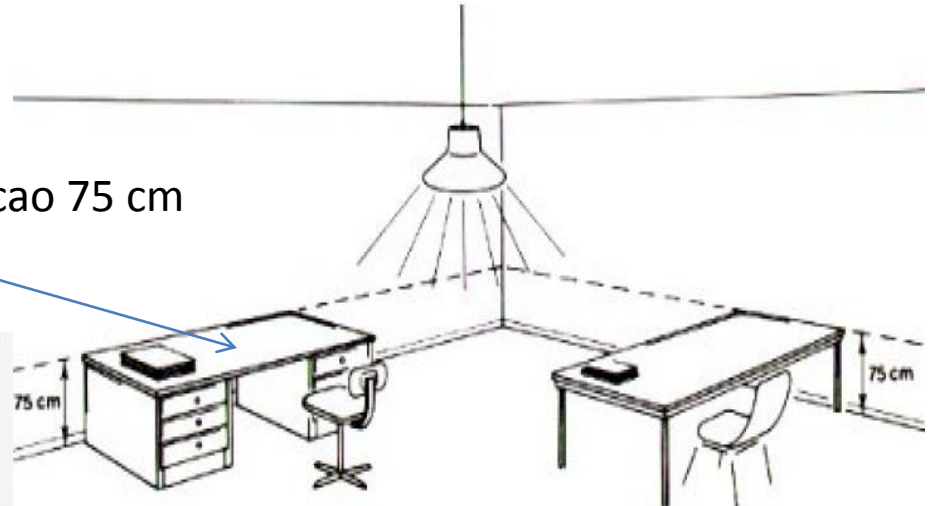

Mức chiếu sáng

Chiếu sáng tự nhiên

Độ rọi TB ở độ cao 75 cm

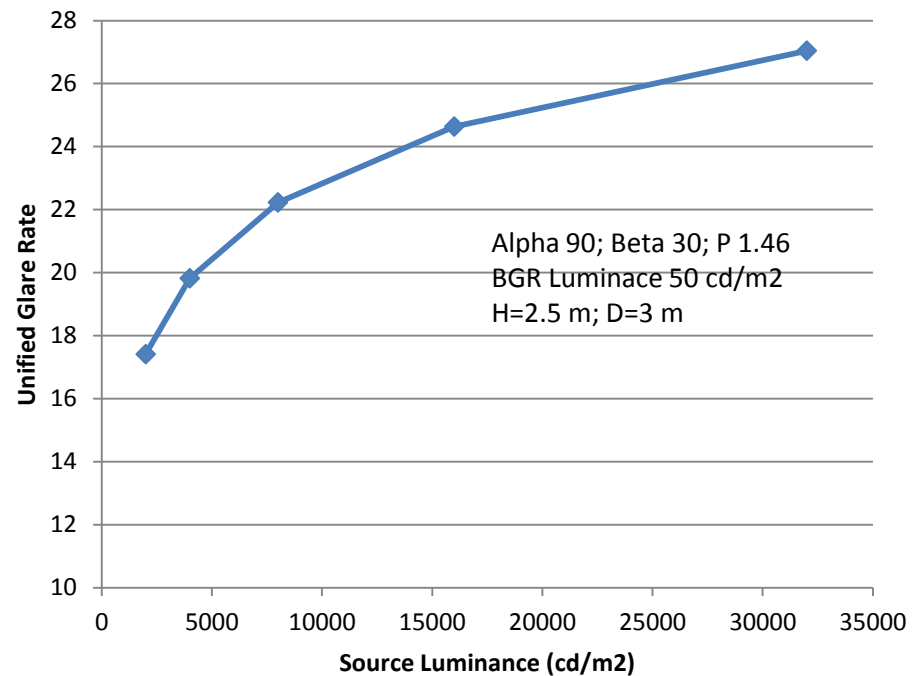
Khu vực cần chiếu sáng	Độ rọi (lux)
Đường giao thông	20
Chiếu sáng nền khu làm việc	250
Công xưởng, cửa hàng	500
Công sở, P Thí nghiệm	750
Lắp ráp điện tử, cơ khí chính xác	>1000

Chất lượng chiếu sáng:

Phân bố độ chói trong trường nhìn

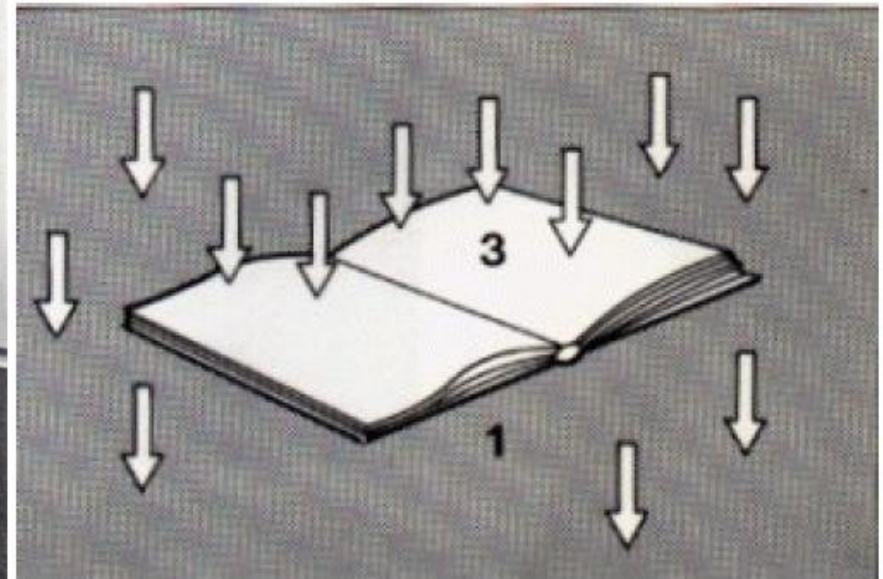
UGR	Tiêu chí Hopkinson
10	Không thể nhận thấy
13	Hơi nhận thấy
16	Nhận thấy
19	Tạm chấp nhận được
22	Không chấp nhận được
25	Hơi không thoải mái
28	Không thoải mái

Kết quả tính độ lóa cho đèn
Panel treo cao 2,5 m, đứng xa 3
m, góc nhìn ngang, quang
thông cố định

Trong phòng làm việc cần tránh tương phản cao về độ chói và màu sắc

Tỷ lệ độ chói giữa đối tượng làm việc và xung quanh không nên quá $\frac{1}{3}$!

Tương phản quá mức trên mặt bàn và nền tường gây mỏi mắt và mất tiện nghi

Ánh sáng tự nhiên từ cửa sổ tạo ra tương phản quá mức, nhất là khi bầu trời phủ mây, gây chói lóa

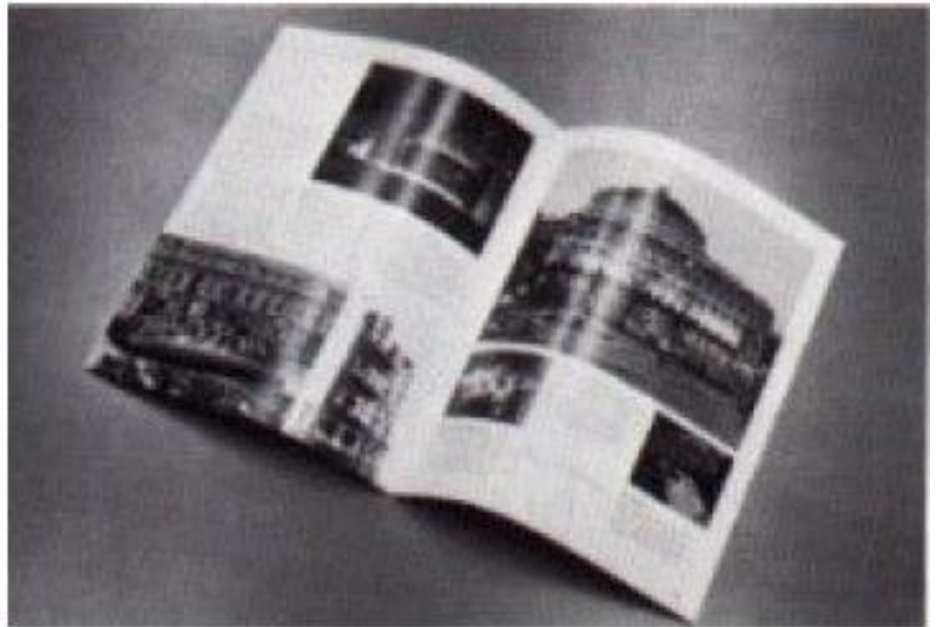
Đèn máng gương thiết kế chuẩn là một thiết bị chống chói lóa hiệu quả

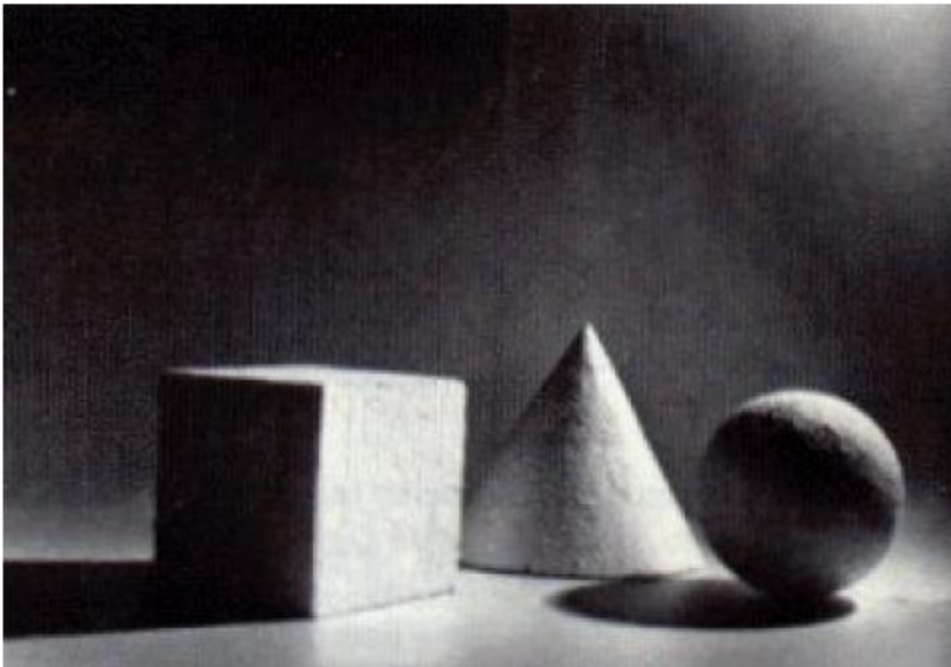
Các loại đèn Rạng Đông có nhiều tính năng ưu việt hơn

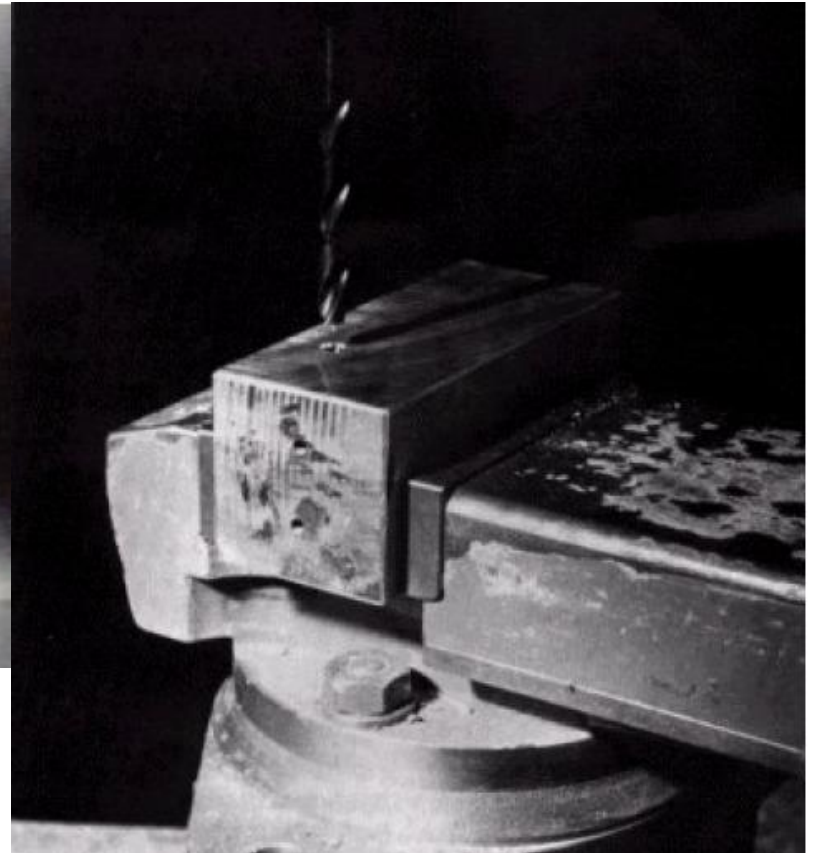
Ảnh phản xạ đèn chiếu sáng trên mặt màn hình là một nguyên nhân gây chói lóa

Ảnh phản xạ đèn chiếu sáng trên mặt giấy bóng cũng làm mất tiện nghi

Nguồn sáng điểm tạo mặt sáng và bóng đổ
mạnh cho vật mẫu

Việc lựa chọn cẩn thận tỷ lệ sáng tối giúp tăng cường hiệu quả 3D

Các đồ vật trong quầy hàng có thể tạo ra ấn tượng cao khi chọn lựa góc chiếu thích hợp

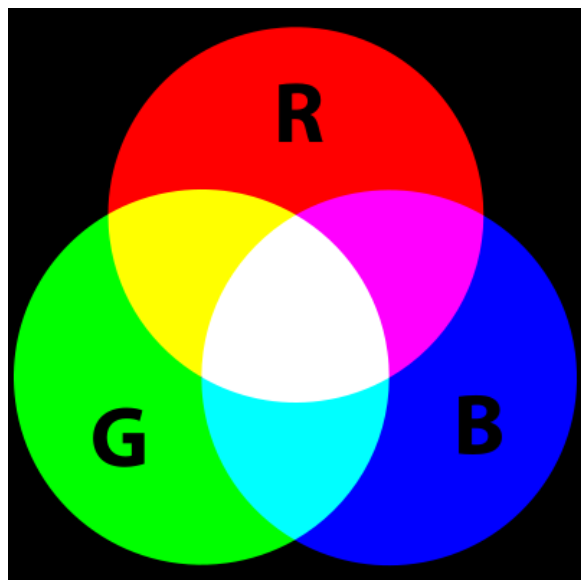
Ánh sáng và màu sắc

Màu sắc là cảm thụ của thị giác của người quan sát chuẩn với các bước sóng khác nhau

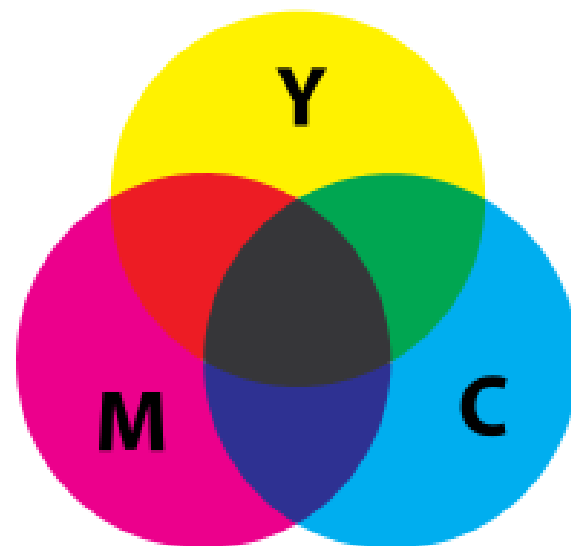
Sắc là phần màu tinh khiết trong toàn bộ phổ ánh sáng

Một màu nào đó có thể là kết quả của nhiều tập hợp các bước sóng khác nhau

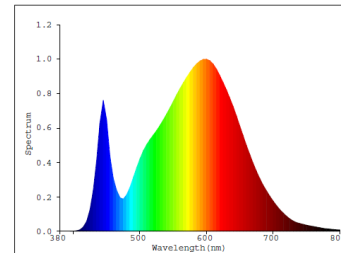
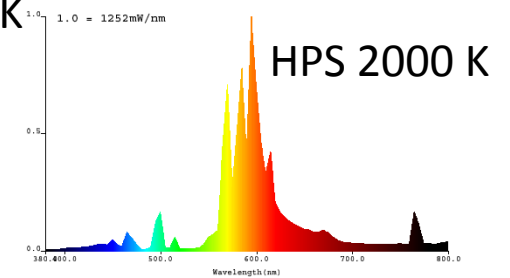
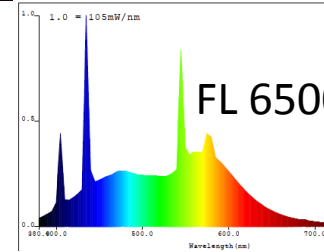

Quy luật trộn màu bổ sung

Quy luật trộn màu trừ màu vẽ, mực in

Ảnh hưởng của nhiệt độ màu và hệ số trả màu

LED 3500 K

Điều hòa tổng thể môi trường

Nhu cầu của khách hàng: làm việc và thư giãn?

Chuyển đổi chiếu sáng từ lượng sang chất

*Bài toán công năng: đảm bảo
ánh sáng cho công việc cụ thể:*

Độ rọi đủ, hiệu quả năng lượng,
phân bố hợp lý, không chói lóa

*Bài toán nghệ thuật: tạo ấn
tượng thẩm mỹ của kiến trúc và
các vật dụng xung quanh (**tự
nhiên**><**sân khấu nhân tạo**).*

Kết hợp ánh sáng với không gian,
hình dạng, trang trí điêu khắc, màu
sắc nội thất, sinh lý con người để
tạo ấn tượng và hài hòa.

*Bài toán kinh tế: xác định được
giải pháp tối ưu đảm bảo cả
hai bài toán trên*

Giải pháp kỹ thuật, giảm chi phí,
tiết kiệm năng lượng

Nhân thể học (ergonomics) là gì?

Nhân thể học là khoa học nghiên cứu về mối liên quan giữa môi trường làm việc và người làm việc, nhằm nâng cao hiệu quả và giảm cường độ lao động.

Mặc dù chúng ta có thể thích nghi với điều kiện và môi trường làm việc không tiện lợi, nhưng năng suất và sức khỏe bị ảnh hưởng

Điều hòa tổng thể môi trường là gì?

Thiết kế chiếu sáng tốt tạo ra môi trường không những đủ mức sáng, mà còn làm thỏa mãn tất cả các yêu cầu khác về trong không gian làm việc và nghỉ ngơi: tạo ra không khí dễ chịu, điều kiện tiện nghi, chất lượng chức năng và trang trí hài hòa, ấm áp hay mát mẻ, hạnh phúc hay đau khổ...

Với sự dịch chuyển điểm nhấn từ lượng sang chất, những người đóng vai trò quan trọng trong kỹ thuật chiếu sáng không chỉ là kỹ sư chiếu sáng, mà còn là kiến trúc sư, bác sĩ, người trang trí cửa hàng và nghệ sĩ?

Một số ví dụ về khu vực chiếu sáng

Chiếu sáng phòng công sở rộng

500-900 lux

CRI 80

CCT 5000-6000K

Một số ví dụ về khu vực chiếu sáng

Chiếu sáng hội trường thi đấu thể thao

Thi đấu thể thao

Độ rọi ngang tối đa
3500 lux MH
2000W
Độ rọi mặt đứng
2000 lux cho TV

Trình diễn sự kiện

MH 400 W
500 lux
Halogen 2000W

Một số ví dụ về chiếu sáng

Chiếu sáng công xưởng

Công năng và hiệu quả sử dụng ánh sáng

Mức sáng tới 1400 lux
Chiếu sáng 2 hướng=>3D

Một số ví dụ về chiếu sáng

Chiếu sáng xa lộ

Treo đèn liền nhau

Độ chói mặt đường
theo góc nhìn 15°